

Kompendium til Historie

**"Demokrati – Fra det antikke Grækenland til
nutidens multikulturelle samfund"**

Vol. 1

Danmark er ikke et folkestyre

12. august 2008 kl. 11:07

Moderne politik gennemhuller de klassiske teorier om magtfordeling og den gængse opfattelse af, at demokrati er lig med folkestyre. I Danmark har regeringen og Folketinget karakter af monarki og aristokrati, vurderer forsker.

Af **Charlotte Koldbye**

Iran, Myanmar, Zimbabwe - listen er lang over diktaturer, hvor folkets stemme ikke bliver hørt, blandt andet fordi den lovgivende, den udøvende og den dømmende magt ikke er adskilt. Det bryder de vestlige demokratier sig ikke om.

Men rent faktisk lever de vestlige lande - heriblandt Danmark - ikke selv op til kravet om tredelingen af magten. Det mener historikeren Mogens Herman Hansen, docent dr. phil. ved Saxo-Instituttet på Københavns Universitet. Som eksempel på tendensen til monarki nævner han regeringen Anders Fogh Rasmussens (V) beslutning om at føre Danmark i krig i Irak.

Folketinget har formelt den lovgivende magt i Danmark. Regeringen, ministerierne og eksempelvis politiet har den udøvende magt, og domstolene den dømmende magt. Det er børnelærdom for de fleste. Men i følge Mogens Herman Hansen giver det ingen mening at beskrive det danske demokrati ud fra den model.

Parlamentarismen er et kendt eksempel på sammenblanding af den lovgivende og udøvende magt: den udøvende magts chefer er medlemmer af Folketinget. I dag bliver lovene udarbejdet af regering og embedsmænd og ofte udformet som rammelove, der udfyldes af ministerielle bekendtgørelser. I Tyskland, Frankrig og mange andre demokratier har man særlige forfatningsdomstole, der hyppigt blander sig i lovgivningen ved at erklære parlamentets love for grundlovsstridige.

Et opgør med magtfordelingslæren

Mogens Herman Hansen er ved at skrive en bog om moderne demokrati. Han mener, at magtfordelingsteorien er gennemhullet af moderne politik og forvaltningspraksis. Vi vil forstå spillereglerne for det moderne demokrati meget bedre, hvis vi beskriver vores styreform som en blandingsforfatning, der kombinerer elementer af monarki, aristokrati og demokrati.

Et eksempel på monarkiske tendenser er krigen mod Irak i 2003, mener Mogens Herman Hansen.

I demokratier er magten tredelt:

Statsminister Anders Fogh Rasmussen, en stærk leder, stærk som en konge. (Foto: Hung Tien Vu)

Få inspiration til undervisningsforløb og opgaver i faget samfundsfag

- Den lovgivende magt
- Den udøvende magt
- Den dømmende magt

»Hvis Danmarks statsminister i 2003 havde været en anden end Anders Fogh Rasmussen, så var Danmark ikke gået med i krigen mod Irak. Det var ikke regeringen og dens støtteparti, der ønskede krigen. Det var statsministeren personligt. Tilsvarende: hvis det ikke havde været Tony Blair, der styrede England, så havde Storbritannien ikke været USA's partner. Og hvis USA's præsident ikke havde været George W. Bush, var det måske slet ikke kommet til nogen krig mod Irak.«

Demokrati kommer fra græsk *Demos*, der betyder folk og *kratos*, der betyder magt eller styre. Demokrati betyder altså folkestyre.

Han noterer, at Danmarks deltagelse i krigen stred mod flertallet af den danske befolknings ønsker før krigsudbruddet i marts 2003. Opinionsundersøgelser viste, at beslutningen om at deltage i krigen var faldet ved en folkeafstemning.

»Eksemplet med Anders Fogh Rasmussens mission med at få Danmark til at deltage i Irak-krigen i kraft af sin person, er et tydeligt eksempel på en monarkisk styreform. Det var Foghs personlige ønske. Han er en stærk leder, som sætter sin vilje igennem,« forklarer Mogens Herman Hansen.

Folketinget afspejler ikke den brede befolkning

Den aristokratiske styreform viser sig i sammensætningen af Folketinget, mener Mogens Herman Hansen.

»Det repræsentative styre er baseret på valg, og valg er en blanding af aristokrati og demokrati. De valgte repræsentanter udgør aldrig et tværsnit af befolkningen og skal heller ikke gøre det. Det repræsentative demokratis princip er netop, at folket skal vælge repræsentanter, der er bedre begavede, dygtigere, mere velorienterede, mere karismatiske og behændigere i beslutningsprocesser end folk, som de er flest. Repræsentanterne skal være en elite, og dermed opfylde kravet om, at statens ror altid bør overlades de bedste i samfundet. Det er et udtryk for en aristokratisk tankegang.«

Folket styrer ikke altid i Danmark
(Foto: Folketinget)

Det demokratiske element udfolder sig i Danmark ved folketingsvalg og ved folkeafstemninger. Det er her, folkets stemme bliver hørt. Systemet er også forsynet med bremseklodser, der sikrer, at statsminister og folketing ikke kan folde sig ud som konge og adel.

»Selv om de monarkiske og aristokratiske tendenser er til at få øje på, så begrænses de af det faktum, at såvel den stærke leder som den lovgivende forsamling er på valg hvert fjerde år. Magten går ikke i arv.«

Den engelske styreform beskrives hyppigt som **elective despotism**. Der er træk i det danske demokrati i dag, der peger i samme retning, mener Mogens Herman Hansen.

Tankegods fra oldtiden er aktuel

»Den blandede forfatning er en forfatningsmodel som dominerede den politiske tænkning fra oldtiden frem til oplysningstiden. Og den er faktisk en langt bedre model end magtfordelingslæren til at beskrive de moderne demokratier. Den retter op på den gængse opfattelse, at moderne demokratier er lig med folkestyre. Der er mange eksempler på, at det er de ikke,« fastslår han.

http://www.videnskab.dk/content/dk/samfund/danmark_er_ikke_et_folkestyre

Skal 16-årige kunne stemme ?

Valgretsaldere i Danmark skal sænkes fra 18 til 16 år. Det mener Martin Justesen, der er formand i Dansk Ungdoms Fællesråd (DUF). Sludder, 16-årige er slet ikke modne nok til at tage ansvar for demokratiet, mener formanden for Venstres Ungdom (VU), Jakob Engel Schmidt. Politiken satte de to debattører stævne og bad dem interviewe hinanden ud fra devisen: Ram din modstander dér, hvor det gør allermest ondt.

Af MARTIN JUSTESEN (DUF) INTERVIEWER JAKOB ENGEL SCHMIDT (VU) JAKOB ENGEL SCHMIDT (VU) INTERVIEWER MARTIN JUSTESEN (DUF)

Modstanderen: Et håbløst projekt

Jakob Engel Schmidt - hvorfor er de 16-årige medlemmer af Venstres Ungdom gamle nok til at føre valgkamp for Lars Løkke, men ikke gamle nok til at stemme på ham? »Jeg mener, at myndighedsalderen og valgretsaldere bør følges ad. Når man er myndig, er man klar til at tage ansvar for demokratiet, og det er man ikke som 16-årig«. Hvorfor skal myndigheds- og valgretsaldere absolut følges ad? »Når man er gammel nok til at tage et lån i banken eller starte sin egen virksomhed, er man også gammel nok til at tage ansvar for den demokratiske udvikling.

Det betyder ikke, at man som 16-årig ikke kan være politisk aktiv eller engagere sig i foreningslivet, men det er vigtigt, at folk, der kan stemme , også kan tage ansvar for deres eget liv«. Men 16-årige tjener i vid udstrækning deres egne penge, de har hævekort og fritidsjob, og nogle betaler endda skat til samfundet.

Hvorfor skal et dankort være afgørende for, om man må deltage i demokratiet? »Der vil jeg gerne betvivle præmissen.

Langt hovedparten af danske 16-årige kan i dag have et stort forbrug, fordi deres forældre støtter dem direkte«. Tror du ikke, det ville tilskynde flere 16-årige til at diskutere politik og blande sig i samfundet, hvis de kunne stemme ? »Næ, egentlig ikke. Da jeg for efterhånden ti år siden meldte mig ind i Venstres Ungdom, syntes jeg ikke, at det var mindre sjovt at engagere mig, fordi jeg ikke måtte stemme . Tværtimod så jeg frem til den dag, jeg blev 18. Jeg engagerede mig og blev trænet i at tage ansvar for demokratiet.

Det var faktisk en god proces«. Venstre har været med til at sænke den kriminelle lavalder til 14 år. En 14-årig er altså gammel nok til at overskue sine egne handlinger, når det gælder kriminalitet, men en 16-årig er ikke gammel nok til engagere sig i demokratiet.

Er det ikke ulogisk? »Nu går jeg faktisk ind for, at man helt fjerner den kriminelle lavalder, men det er en anden diskussion.

Når man begår kriminalitet, så skader man andre mennesker, mens demokrati handler om at være med til at tage ansvar for hele samfundets udvikling«. Er 16-årige da ikke med til at tage ansvar for samfundet? »Jo, bestemt, men de er ikke modne nok og mangler den nødvendige erfaring og uddannelse til at stemme . Vi kunne jo se, at der var en forsvindende lille del af de 16-17-årige, der deltog i de prøvevalg, der blev afholdt sidste år. Det dokumenterer fuldt ud, at det store flertal af de 16-årige ikke er klar endnu og i øvrigt er bedøvende ligeglade«. Plejer VU at lade sin politik diktere af, hvad flertallet mener? »Nej, bestemt ikke. Jeg bruger blot eksemplet som en præmis for at sige, at det er et håbløst projekt, I har gang i. De unge efterspørger det ikke« Men hvad er forskellen egentlig på en 16-årig og en 18-årig? »Et svar: uddannelse«. Hvad så med dem, der ikke får mere uddannelse end folkeskolen? »97 procent starter på en ungdomsuddannelse, Martin. 97 procent får undervisning i de to år«. Hvad så med dem, dem, der ikke gennemfører uddannelsen... skal de have frataget deres valgret? »Selvfølgelig ikke. Men det er afgørende, at de unge får en demokratisk ballast, så de bliver klar til at stemme . Og det mener jeg, de især får gennem ungdomsuddannelse«. Handler det her ikke bare om, at du ikke er i stand til at forestille dig, at tingene kan være anderledes, end de er i dag? »Jeg har en meget livlig fantasi både privat og politisk. Så nej, det synes jeg ikke«.

Fortaleren: 16-årige er klar til at stemme

Martin Justesen - synes du ikke, at myndighedsalderen skal følge valgretsalderen? »Nej. Vi skal tage stilling til de mange forskellige aldersgrænser, som vi har her i landet, særskilt. Myndighed er én ting for mig, og valgretsalder er en anden«. Ville det ikke være mærkværdigt, hvis en 16-årig bliver valgt til Folketinget og bliver minister, men ikke er gammel nok til at åbne en kassekredit i banken? »Allerede i dag kan statsministeren udnævne en 16-årig minister. Så tværtimod.

Det er ulogisk, at man som 16-årig kan blive minister, men ikke kan stille op til Folketinget eller stemme «. I påstår i DUF, at en sænkelse af valgretsalderen vil gøre de unge mere engagerede i demokratiet. Men faktum er, at vi allerede har en meget høj stemmeprocent i Danmark.

Så holder det argument? »Ja, i høj grad. Det er jo netop, fordi de unge i forvejen er aktive og engagerede, at de også bør have stemmeret. Men det er heller ikke helt rigtigt, at vi har meget høj valgdeltagelse blandt unge. Derfor skal en sænkelse af valgretsalderen være med til at engagere flere«. Kan du dokumentere, at de 16-17-årige rent faktisk er interesserede i det her? »Nu fører vi i DUF ikke politik på baggrund af meningsmålinger. Det er ikke nogen hemmelighed, at der ikke er et stort flertal blandt de unge for at sænke valgretsalderen. På samme måde mener VU nogle ting, der heller ikke er et stort flertal for blandt unge« Men vi er jo et politisk parti »Jeg synes sådan set, at det er sundt for demokratiet, at man siger det, man mener, og ikke det, folk gerne vil høre«. Ved kommunalvalget i 2009 brugte I flere millioner kroner på prøvevalg for de 16-18-årige i

udvalgte kommuner. Var det ikke et kæmpe nederlag for jer, at kun 20 procent stemte? »Nu var prøvevalgene jo ikke en afstemning om sænkelse af valgretsaldere.

Prøvevalgene var et forsøg på at engagere unge i kommunalvalget, det var for sjov, og stemmerne talte ikke.

I dag kan vi se, at den politiske bevidsthed og interesse blandt de unge, der deltog i prøvevalgene, faktisk er større end blandt jævnaldrende i kommuner uden prøvevalg. Så de gjorde en forskel«. Er det ikke vigtigt for vores demokrati, at de mennesker, der stemmer, har tilstrækkelig viden og erfaring om det samfund, de er med til at bestemme retningen på? »Det synes jeg også, de har. Når man går ud af skolen, er man i gennemsnit 16,1 år, og så har man den viden, man skal have for at tage del i samfundet. I hvert fald er der mange, der ikke får mere viden end den, de fik i folkeskolen«. 97 procent af en ungdomsårgang starter på en ungdomsuddannelse. Bør valgretsaldere ikke ligge der, hvor hovedparten af de unge har tilegnet sig mere viden? »Nu kunne det være interessant at undersøge, om der er en nævneværdig forskel på, hvor meget 16-årige og 18-årige ved om politik. Jeg hæfter mig ved, at mange aldrig gennemfører en ungdomsuddannelse, og den viden, de har, har de fra folkeskolen«. Vi ved, at to tredjedele af befolkningen er imod at sænke valgretsaldere, og man har allerede sænket valgretsaldere flere mange gange. Så er det her valgretsprojekt ikke en lille smule poppet? »Var det også poppet at give kvinder valgret i 1915?« Nej, det var en nødvendighed.

»Var det poppet, da man gav 18-årige valgret i 1978? Jeg synes overhovedet ikke, det er poppet at tage et ansvar for at diskutere vores demokrati. Nok er der mange, der er imod lige nu. Det var der også, da man sænkede valgretsaldere til 18, og da man gav kvinder valgret. Folk er utrolig konservative, når det handler om at udvikle demokratiet«.

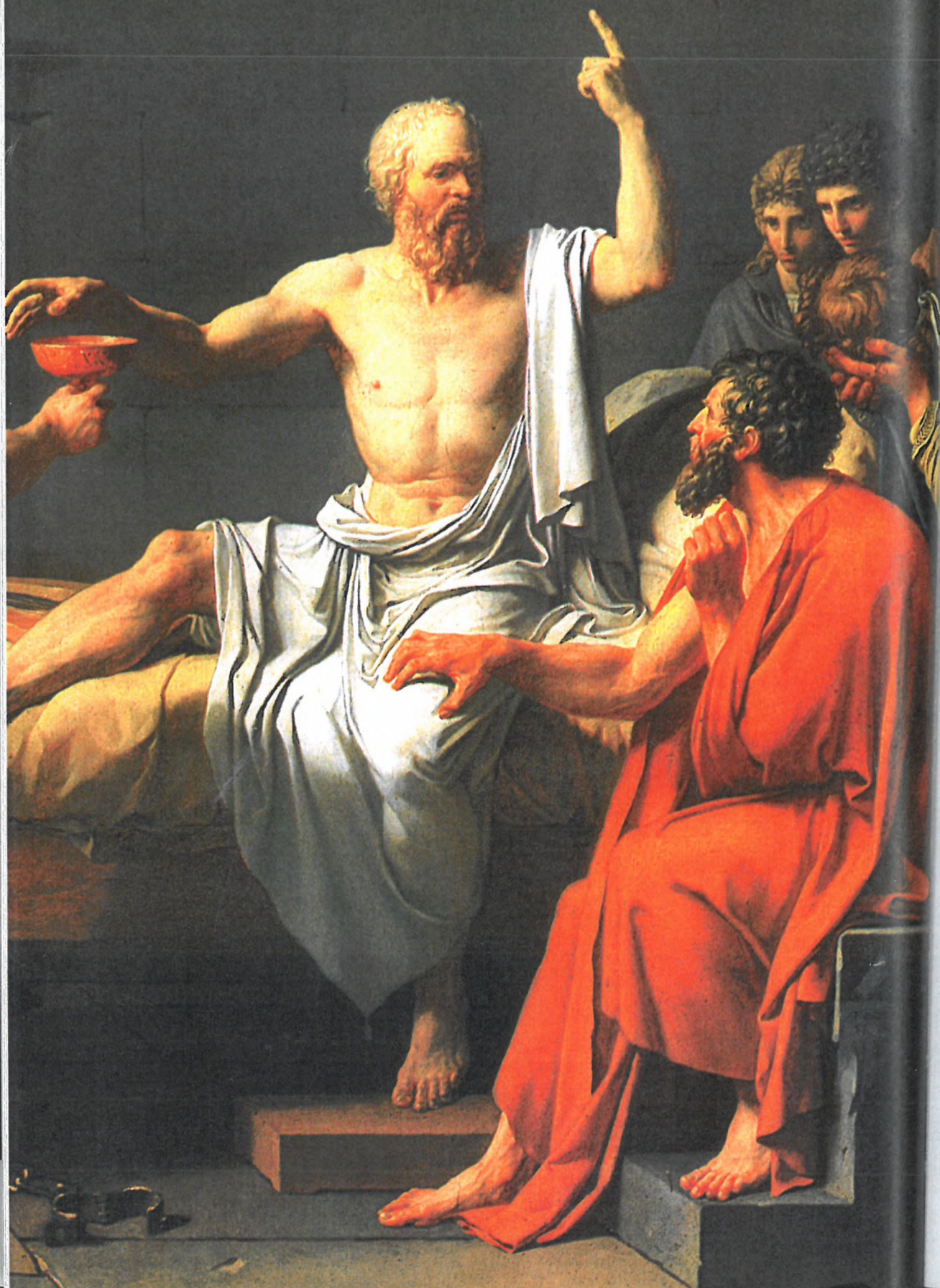
Det er et håbløst projekt, I har gang i. De unge efterspørger det ikke Jakob Engel Schmidt (VU) Myndighed er én ting for mig, og valgretsaldere er en anden Martin Justesen (DUF).

Fakta: VALGRETSALDER NY KOMMISSION

Dansk Ungdoms Fællesråd (DUF) har netop nedsat en kommission, der skal undersøge, om valgretsaldere bør sænkes. I kommissionen sidder toppolitikere fra alle Folketingets partier, valgforskere og repræsentanter fra interesseorganisationer. S, SF og Liberal Alliance ønsker at sænke valgretsaldere til 16 år. Enhedslisten vil sænke valgretsaldere til 15 år. Det Radikale Venstre, Konservative, Venstre og Dansk Folkeparti mener, at valgretsaldere på 18 år er passende. I 2007 sænkede Østrig som det første land i verden valgretsaldere til 16 år ved alle valg: lokal-, regional-, national-og europaparlamentsvalg.

WWW Læs mere: valgretskommission. dk.

<http://infomedia.skoda.emu.dk/ms/GetArticleFull.aspx?outputFormat=Full&Duid=e23aa204>

Blandt de græske filosoffer, der fik væsentlig betydning for den vestlige filosofi, var Sokrates. Han hævdede fornufteret til at prøve alle spørgsmål og kom derved i modsætning til magthavene i Athen, som i ÷ 399 dømte ham til døden. På udsnippet af J-L Davids maleri fra 1787 ses han, umiddelbart før han tømmer bægret med den dødbringende gift.

DET GAMLE GRÆKENLAND

FRA ÷1600 TIL ÷300

Man bruger ordet "antikken" om det gamle Grækenlands og Romerrigets historie fra ca ÷700 til omkring 500, altså en periode på over 1000 år.

Man kan spørge, hvilken mening der er med at beskæftige sig lige præcis med antikkens historie. Før Grækenland oplevede sin storhedstid, havde der jo udviklet sig højkulturer som faraonernes Ægypten og en række højkulturer i Mellemøsten, især i Mesopotamien, det nuværende Irak.

Når vi her alligevel begynder med de gamle grækere, er det fordi, den græske kultur med god grund kan siges at være udgangspunktet for den moderne europæiske civilisation. De mellemøstlige riger og faraonernes Ægypten gik til grunde og efterlod sig kun få spor i eftertiden. Den græske og senere den romerske kultur fik derimod afgørende og varig betydning. Fra det gamle Grækenland er overleveret historiske og filosofiske skrifter og store digterværker, der er blevet kopieret og læst igennem århundreder. Grækerne grundlagde en række videnskaber og flere kunstformer. Så stærkt et præg satte disse antikke kulturer på vestlig tankegang og vestlig civilisation, at deres sprog – græsk og latin – helt op i 1900-tallet blev anset for at være fundamentet for al videregående uddannelse.

Blandt de græske filosoffer, der fik væsentlig betydning for den vestlige filosofi, var Sokrates. Han hævdede fornuftens ret til at prøve alle spørgsmål og kom derved i modsætning til magthaverne i Athen, som i ÷399 dømte ham til døden. På udsnittet af J-L Davids maleri fra 1787 ses han, umiddelbart før han tømmer bægeret med den dødbringende gift.

Hellenernes land

Grækerne kaldte sig selv hellenere og deres land for Hellas. Navnet "grækere" er romernes betegnelse for dem. Antagelig er forskellige græske stammer indvandret til Grækenland i etaper nordfra, fra Balkan, fra omkring år ÷2000. Den sidste store indvandringsbølge skete antagelig omkring ÷1200.

Grækernes Hellas var beskedent af udstrækning. Det kom til at omfatte selve det europæiske Grækenland, som er ca. 500 km. fra nord til syd og 200-300 km. fra vest til øst. Desuden blev også vestkysten af Lilleasien – i dag en del af Tyrkiet – beboet af grækere, og det

samme gjorde de utallige øer i det ægæiske hav mellem Grækenland og Lilleasien. Mod syd blev også den store ø Kreta græsk. Det græske område er meget bjergrigt. Bjergkæderne har opsplittet landet i en mængde dale, og det var besværligt og tidskrævende at vandre, køre eller ride fra én dal til en anden. Havet bandt de græske samfund sammen, mens bjergene skilte dem.

Grækerne var, så langt tilbage man kan følge dem i historien, et folk af bønder, fiskere, søfolk og handelsfolk. I dalene dyrkedes korn, vin og oliven. Man havde store fåreflokke, mens der kun var ringe græsningsmuligheder for kvæg. Fiskeriet ydede et stort bidrag til befolkningens ernæring, og græske søfarende drev handel i hele den østlige del af Middelhavet og ind i Sortehavet.

Netop Grækenlands placering ved den østlige del af Middelhavet betød, at grækerne har haft nære forbindelser til de højkulturer, der fra ÷3500 udviklede sig i Ægypten og i Mesopotamien. Græske søfolk og handelsfolk besejlede havne i Ægypten og i Mellemøsten (Israel og Libanon), som igennem århundreder var et omstridt område mellem Ægypten og Mesopotamiens vekslende storrigter.

Mykensk tid fra ÷1600 til ÷1200

Det ser ud til, at udgangspunktet for den græske kultur var græske stammers møde med den såkaldte minoiske kultur på Kreta. Kreta var et handelsknudepunkt i det østlige Middelhav, og her var der fra ca. ÷2200 skabt en højkultur, centreret omkring mægtige paladsanlæg, hvoraf det vigtigste hedder Knossos.

På Kreta har man fundet lertavler med to forskellige skrifttyper, som kaldes linear A og linear B. Linear A er ældst og har nok været brugt fra ca. ÷1800 til ca. ÷1450. Linear B kendes fra ca. ÷1450 til ÷1100. Linear A har man ikke kunnet læse, men det er lykkedes at tyde linear B, som har vist sig at være en tidlig form af græsk, skrevet med en stavelsesskrift. Det tages som dokumentation for, at Kreta omkring ÷1450 er blevet domineret af indtrængende græske stammer, som har overtaget mange af den minoiske kulturs elementer, altså bl.a. stavelsesskriften.

Fra ca. ÷1600 kan man påvise eksistensen af et meget rigt græsk kongerige – Mykene – på halvøen Peloponnes. Det har givet navn til den mykenske periode fra ca. ÷1600 til ÷1200, hvor der har eksisteret en række græske kongedømmer, der hver især har haft centrum i et stærkt befæstet palads. Formodentlig har den mykenske konge været overkonge i et slags forbund mellem disse kongedømmer. Man har fundet hundredvis af linear B-lertavler fra denne periode, og de giver et godt billede af disse samfunds struktur. Kongen har båret titlen "wanax", og han har hersket over en jordbesiddende overklasse

*Døende kriger.
Figur på tempel-
gavl, ca. ÷ 480.*

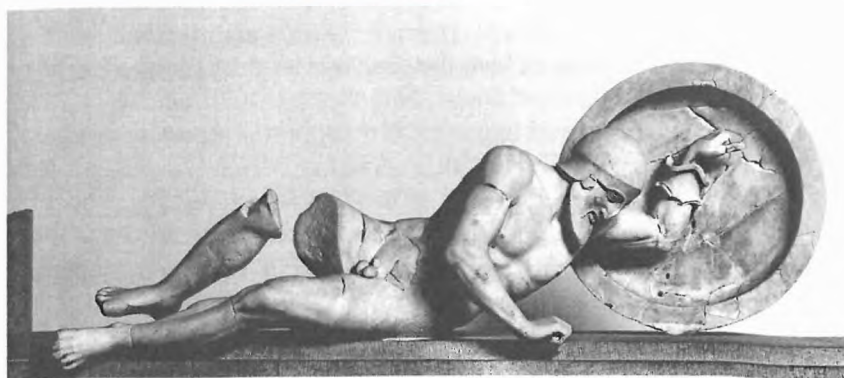
af krigere. Dyrkningen af jorden foregik med slaver. En kongelig hofadministration med mange skrivere har holdt regnskab med de ydelser, som kongen havde krav på.

Det meget senere græske helteedigt – Iliaden – beretter om denne tidlige græske guldalder, hvor Mykenes konge, Agamemnon, i spidsen for en alliance af græske konger belejrede og indtog byen Troja, der lå ved indsejlingen til Sortehavet. Udgravninger her peger på, at en erobring og ødelæggelse af byen fandt sted omkring ÷ 1250.

1. Iliaden

De store fortællende digte Iliaden og Odysseen var ifølge græsk tradition skrevet af Homer, om hvem man intet ved. Det er formentlig nedskrevet i ÷700-tallet. Her et uddrag af Iliadens ellefte sang, der beskriver Agamemnon og krigerne fra Argos (argeierne) før kamp:

"Højt Agamemnon befoel (:befalede) argeiernes mænd sig at ruste fluks til kamp, og axlede (:tog på) selv de strålende plader. Først og fremmest han lagde de dejlige skinner om smalben, tæt om anklerne sluttede de fast med sølverne spænder. Dernæst spændte han trindt om bryst sit prægtige panser... Derpå han kastede om axel (:skulder) sit sværd, blankt stråled fra hjaltet (:fæstet) nagler af pureste guld, og trindt fra ende til anden balgen (:skeden) med sølv var belagt, og hang udi gyldene remme. Skjoldet så kunstigt (:kunstfærdigt) og smukt, manddækkende, let at håndtere, greb han dernæst... Tog så på hoved sin hjelm, langbøjlet med firdobbelt fjerbusk, smykket med hestehårs svæv, vildt vajede busken foroven; greb så til sidst to dygtige spyd, beslagne med hvasse odder af malm, og højt mod sky det glimtende kobber funkled så vide..."

Døende kriger.
Figur på tempel-
gavl, ca. ÷ 480.

De mørke århundreder fra ÷1200 til ÷750

Omkring ÷1200 mødte den mykenske civilisation sin undergang. Paladserne ødelagdes, den veludviklede administration gik i opløsning, og der skete et betragteligt fald i befolkningstallet. Traditionelt har man søgt forklaringen i den sidste græske indvandrbølge. De stammer, der allerede havde etableret sig i Grækenland, kaldtes achaierne og ionerne. Den tredje stamme, der omkring ÷1200 trængte ned i Grækenland, var dorerne. Nyere forskning har peget på, at en generel klimaforværring satte ind omkring dette tidspunkt og forværrede levevilkårene alvorligt. Måske har denne klimaforværring været årsag til de folkevandringer, der fandt sted.

De følgende århundreder – fra ÷1200 til ca. ÷750 – kaldes de mørke århundreder. Dels på grund af den kulturelle og økonomiske tilbagegang, dels fordi der ikke findes skriftlige kilder fra denne periode. I ÷700-tallet, da grækerne atter træder ud af det kildemæssige mørke, er det helt andre samfundsdannelser, vi ser. Det er ikke som i mykensk tid paladser og kongeriger, der karakteriserer Grækenland, men selvstændige bystater.

Den græske polis fra ÷750 til ÷300

Aristoteles' definition på en bystat

1. Dens landområde skal være borgernes ejendom
2. Den skal være fri og autonom, altså selvbestemmende
3. Love gives af folkeforsamlingen sammen med råd og embedsmænd
4. Den skal være selvforsynende
5. Den skal have et bycentrum

Den græske filosof Aristoteles (fra ÷384 til ÷322) skrev, at mennesket er et politisk væsen. Hermed mente han, at mennesker i almindelighed foretrækker at leve i et fællesskab med mennesker, der har samme kulturelle traditioner. Når Grækenland omkring ÷750 er blevet til en samling af bystater, forklarer historikerne det med, at det efter sammenbruddet af de større kongeriger i mykensk tid var op til de enkelte lokalområder at beskytte sig selv.

Grækerne kaldte en bystat for en polis, og det, der vedrørte polis, var politik. En polis bestod rent fysisk af en by med opland. Byen var omgivet af en forsvarsmur, og inden for denne mur var bebyggelsen meget tæt. Inde i byen var der normalt et område, der kaldes akropolis, hvor der lå offentlige bygninger og templer, og hvor byens

*Akropolis i Athen.
Moderne fotografi
af Adam Carr.
Akropolis var det
område, hvor de
offentlige bygning-
er og templer var
placeret.*

*Akropolis i Athen.
Moderne fotografi
af Adam Carr.*

*Akropolis var det
område, hvor de
offentlige bygning-
er og templer var
placeret.*

skatkammer var sikkert placeret. Denne akropolis var en slags borg i byen og var almindeligvis placeret på en klippe, højt tronende over den øvrige by.

I byen var der desuden en "agora", en offentlig plads, hvor der kunne holdes marked. Agora var også det sted, hvor man holdt offentlige forsamlinger. På agoraen var opstillet stentavler, der fastholdt vigtige beslutninger, der var blevet taget i polis, og mindesmærker for forfædres bedrifter.

Udenfor selve bykernen lå der landsbyer, der også hørte til polis. Jordens ejere og dyrkere kunne bo i selve byen og dyrke jorden derfra, eller de kunne bo i landsbyerne. Inde i byen blev der drevet handel og håndværk i små værksteder. Der findes kun ganske få eksempler på virksomheder, hvor der arbejdede flere end 100 mennesker. Den økonomiske aktivitet lettedes af, at grækerne fra omkring ÷600 brugte mønter som betalingsmiddel.

De græske bystaters storhedstid var fra +500 til +300. Der var i +400-tallet over 600 bystater. De var af meget forskellig størrelse. Grækerne regnede kun frie, voksne mænd som borgere, og de mindste bystater havde 700-800, mens den største, Athen, havde op mod 45.000 voksne mandlige borgere. Når man medregner kvinder, mindreårige, slaver og udlændinge, har Athen på sit højdepunkt nok haft et befolkningsstal på mellem 300.000 og 400.000 indbyggere.

Athens territorium bestod af halvøen Attika, der er på ca. 2.250 km² – mere end Lolland Falster, men mindre end Fyn. En lille bystat rådede over et område, der kun var en tiendedel af Athens.

Grækerne opfattede sig både som borgere i deres polis og som grækere. Der var et markant skel mellem grækerne og alle de andre – barbarerne – der ikke talte ordentligt græsk. Der var meget, der bandt grækerne sammen: sproget, kulturen, historien, religionen, og de havde også fælles institutioner. Oraklet i Delfi, hvor man kunne indhente spådomme om fremtiden, brugtes af alle græske bystater, og ved de olympiske lege i Olympia mødtes de græske atleter hvert fjerde år til sportskonkurrencer. Alligevel lå grækernes primære loyalitet hos bystaten. Græske bystater kunne være i voldsom indbyrdes konflikt, og de kunne sagtens slutte sig sammen med fremmede riger imod andre grækere.

Grækernes kolonier

Fra omkring ± 750 begyndte grækerne at anlægge bosættelser over det meste af Middelhavsområdet. Det synes at have været den enkelte polis, der besluttede at bosætte en del af befolkningen et sted uden for det græske område, hvor det var muligt at skaffe sig jord. Kolonierne blev selvstændige bystater, men kunne bevare en vis tilknytning til moderbyen.

Forklaringen på denne kolonisering er utvivlsomt en befolkningstilvækst, der lagde et stort pres på Grækenlands begrænsede ressourcer.

Tendensen til overbefolkning gav sig udslag i sociale spændinger, som man kunne afhjælpe ved at bosætte overskudsbefolkningen andre steder.

De græske kolonier blev altid placeret ved kysten. De blev et net af handels- og søfartsbyer. Dermed styrkedes grækernes rolle som et dominerende handelsfolk i Middelhavsområdet. Her kunne man omkring ± 500 næsten overalt finde græsktalende folk. En række af Middelhavets store havnebyer er oprindeligt græske kolonier: Istanbul (græsk: Byzantion), Napoli, Marseilles, Syrakus. Hermed udbredtes ikke alene det græske sprog, men også græsk bykultur, arkitektur, litteratur, filosofi osv.

I det hele taget færdedes der grækere lige fra det vestlige Middelhav til Indien. De var handelsfolk, håndværkere og i vid udstrækning også lejesoldater.

Samfundet i Athen

De to vigtigste bystater i den klassiske græske oldtid var Athen og Sparta. Disse to bystaters sociale struktur var meget forskellig. Athen har nok været typisk for de græske bystater, mens Sparta var noget helt for sig selv. Der er langt mere skriftligt materiale fra Athen end fra nogen anden bystat.

I Athen som i alle andre græske bystater var det kun voksne mænd, der var fuldgældige borgere. De kunne deltage i det offentlige liv, have offentligt embede og skulle stille sig til rådighed i forsvaret af polis. Man var kun borger, hvis begge ens forældre var athenske statsborgere og havde levet i et lovformeligt ægteskab. Det blev slået fast i en lov fra ± 451 .

I en meget driftig by som Athen var der også mange indvandrere og efterkommere efter indvandrere. De var i langt de fleste tilfælde grækere, men de var ikke borgere, de var "metoiker". De kunne drive handel og håndværk, men de måtte ikke eje jord. I de fleste samfund har retten til at eje jord i fædrelandet lige op til moderne tid været et beskyttet privilegium.

Indvandrede metoikers børn, børnebørn og oldebørn forblev metoiker. Ofte var de særdeles velstående og ansete indbyggere i byen, men kun i særlige tilfælde fik de borgerret. Selv om metoikerne måtte undvære de rigtige borgeres rettigheder, var de ikke desto mindre pligtige til at yde militærtjeneste, og de måtte tilmed betale en særlig skat til byen. De havde altså alle pligterne, men ikke rettighederne.

En meget stor del af befolkningen i en græsk by har været slaver. I nogle tilfælde har der måske været flere slaver end fuldgældige borgere. En stor del af borgerne var da også slaveejere, måske i virkeligheden flertallet. En håndværker eller en bonde har f.eks. haft en slave eller to til hjælp i sit arbejde, og lidt større husholdninger har haft slaver

til husarbejdet. Rige borgere har haft 50 slaver eller flere. Det var typisk store jordejere, der brugte slavearbejdskraft i deres landbrug. Der er et eksempel på en slaveejer, der ejede 1000 slaver.

De fleste slaver var ikke grækere. De var krigsfanger, eller de var blevet købt på slavemarkeder i f.eks. Sortehavsområdet og importeret til Grækenland. Deres vilkår var vidt forskellige. De ulykkeligste endte i minerne, hvor de hurtigt arbejdede sig til døde. Mange henslæbte en tilværelse som hårdt udnyttede landarbejdere, mens mere heldige blev huslaver, hvor de kunne få et menneskeligt forhold til deres ejere. De heldigste var de dygtige og højt kvalificerede, der fik betroet arbejde. Slaver kunne også frigives og blive metoiker, og var de ekstraordinært dygtige og heldige, kunne de få borgerskab.

Der har været store sociale skel mellem de meget rige borgere, den jævne middelklasse og de fattige borgere, som måtte tjene deres udkomme ved deres eget fysiske arbejde. Den samme sociale forskel har gjort sig gældende for metoikerne, og selv blandt slaverne har der været enkelte, der i økonomisk velstand ragede op over de fleste borgere.

Samfundet i Sparta

Den anden vigtige bystat, Sparta, havde i årtierne før ± 700 erobret området Messenien vest for Sparta, og dette områdes beboere var blevet gjort til en slags livegne bønder. De kunne ikke købes og sælges, men de var bundet til den jord, de skulle dyrke. Spartanerne kaldte dem heloter, et ord der kommer af det græske ord for erobring. Hver enkelt spartansk mand fik tildelt et landområde, der dyrkedes af heloter, og i krig fulgtes de spartanske krigere hver af en helot. De fungerede som tjenere og som hjælpetropper.

Der var formentlig 5 til 6 gange så mange heloter som spartanere, og alt i Spartas samfund synes da også at have været indrettet på at bevare kontrollen med heloterne.

En tredje befolkningsgruppe, perioikerne, boede i landsbyer tæt på byen Sparta. De var ikke spartanske borgere, men de var personligt frie i modsætning til heloterne. Også perioikerne skulle gøre militærtjeneste. Deres status svarer på mange måder til Athens metoiker.

Spartanerne selv deltog tilsyneladende næsten ikke i produktionen. De mandlige spartanere levede nemlig et liv som professionelle soldater. Som 7-årige blev de placeret i kaserneagtige kostskoler, hvor de blev opdraget til streng militær disciplin. De blev vænnet til at overleve og kæmpe under barske betingelser og med meget lidt føde. Når de var 20 år, blev de optaget i hæren, og de boede fortsat på kasernen og indtog deres måltider sammen med de øvrige soldater.

Både drenge og piger i Sparta dyrkede idræt for at styrke kroppen. Bronzestatuetten af ung rytter fremstillet i Sparta, ca. ± 515 .

Både drenge og piger i Sparta dyrkede idræt for at styrke kroppen. Bronzestatuetten af ung rytter fremstillet i Sparta, ca. 515.

2. Xenofon om opdragelse af drenge i Sparta

Ifølge den græske tradition var hele bystaten Spartas forfatning og samfundsform blevet udformet af den store lovgiver Lykurg, der skulle have levet fra ca. 700 til 630. Han er dog sikkert en sagnfigur. Om hans ordning af spartansk opdragelse skriver Xenofon (fra ca. 430 til 354) følgende:

"I stedet for, at hver far havde en slave, der var pædagog for hans børn, udpegede Lykurg en mand ... til at bestemme over børnene. Han kaldes også paidonomen. Lykurg gav ham myndighed til at samle drengene og straffe dem strengt, når han ved kontrol fandt, at nogen tog let på sine pligter. Paidonomen fik også et korps af piskebærere, som blev udtaget blandt 20-årige, til at straffe, når det blev nødvendigt. Af den grund udmærkede drengene i Sparta sig ved pligtfølelse og lydighed.

I stedet for at svække børnenes fødder med fodtøj, bestemte Lykurg, at de skulle hærdes ved at gå barfodet. ... I stedet for at blive forkælet med flere kapper skulle de vænne sig til én kappe om året. På den måde ville de være bedst udrustet til at modstå kulde og varme."

Først når de fyldte tredive, fik de lov til at forlade kasernerne og bo sammen med deres hustruer, men de skulle stå til rådighed som soldater, til de blev 60 år.

Athen havde en livlig søfart og var sømilitært en stormagt. Sparta havde ingen flåde, men var grækernes stærkeste landmilitære magt. Mens athenerne dyrkede kunst og filosofi, holdt spartanerne sig til krigskunst og idræt. Der var mange spartanere blandt sejrherrene i grækernes olympiske lege.

Ord fra Sparta

Spartansk: sparsommeligt, enkelt, simpelt

Lakonisk: kort, knapt, nøgternt (af Lakedaimon", landskabet omkring Sparta)

Spartanerne opfostredes til total loyalitet over for staten. I krig var det dem forbudt at flygte, og græsk litteratur rummer mange fortællinger om spartaneres tapperhed.

Kvindens stilling

Kvindens virkefelt var i hovedsagen indskrænket til huset og husholdningen. De blev tidligt bortgiftet og var derefter helt afhængige af deres ægtemand. En borgerkvinde skulle føde sin mands børn og være ham tilpas. Kun i forbindelse med særlige religiøse kvindefester deltog hun i det offentlige liv.

I Sparta var kvindernes stilling mere selvstændig end i det øvrige Grækenland, fordi de i begyndelsen af deres ægteskab var alene om at styre husholdningen og opdrage de små børn. Spartanske kvinder dyrkede også idræt for at styrke deres legemer, så de kunne blive gode, fødedygtige kvinder. Hvis de fødte et misdannet eller svagt barn, måtte de finde sig i, at repræsentanter for bystyret besluttede, at det skulle sættes ud, så det kunne dø. Kun sunde, livskraftige spædbørn fik lov at overleve.

I alle græske bystater var det dog manden, der bestemte, og kvinden var underlagt den mand, som hendes far havde valgt for hende.

Medea. Romersk vægmaleri fra ca. 50.

*Medea. Romersk
vægmaleri fra
ca. ÷ 50.*

3. Euripides' tragedie "Medea" fra ÷431

Medea er blevet svigtet af sin ægtemand, der vil forstøde hende til fordel for en anden.

"Veninder, jeg må bort og ønsker kun at dø.
For mig min mand var livets faste holdepunkt.
Og denne mand har vist sig som den værste pjalt.
Af alle væsner, som blev skabt og skønner klart,
er kvinden den, som fik den ynkeligste lod.
Hvis hun har penge nok og får en ægtemand, der er en hustyrant, som hun
må lystre blindt, og som – hvad værre er – har krav på hendes krop,
har hun sat alt på spil:
Er han en hædersmand?
Er han en slyngel kun? ...
Hvis manden keder sig i hjemmets snævre kreds,
så kan han gå og søge venner op.
Han lukker døren til og går med lettet sind.
Men kvinden har kun ham at ty til med sin sorg.
Til kvinden siger man: Dit liv er farefrit, du lever her i fred, men mandens
liv er kamp.
Jovist, jeg foretrak som mand at stå bag skjold
syv gange frem for det at føde ham et barn."

Tyranni, aristokrati, demokrati

Den enkelte polis blev oprindeligt styret af en konge i samarbejde med nogle få adelsslægter, men det ved man meget lidt om. På det tidspunkt, hvor de skriftlige kilder giver os viden om forholdene, altså fra ca. ÷700, er kongedømmet afskaffet i næsten alle de græske bystater – Sparta var den vigtigste undtagelse.

I stedet kunne bystaten få en aristokratisk styreform, en demokratisk styreform, eller den kunne blive underlagt en tyrant. Aristokrati betyder "styre ved de bedste". Det vil sige, at overklassen havde den politiske magt, og overklassen bestod af de gamle adelsslægter, som ejede meget jord. Hvis den brede befolkning fik magten eller blot del i magten, kaldte man det demokrati, "folkestyre".

I nogle tilfælde kunne én mand tiltage sig hele magten alene. Han blev så kaldt en tyrant – også selv om han var et pænt og ordentligt menneske, der regerede godt og retfærdigt.

I Athen udviklede det politiske system sig i perioden fra ca. ÷600 til ÷450 fra et aristokrati til et demokrati. Det athenske demokrati fik paralleller i mange andre bystater i ÷400-tallet og ÷300-tallet. I den periode var demokratiet den mest udbredte styreform i Grækenland.

Ordet demokrati havde ikke den samme entydigt positive ladning som i dag. Der var stor uenighed om, hvilken styreform, der var den bedste. Faktisk var der meget ofte voldsomme indre konflikter mellem tilhængere af aristokratisk styre og tilhængere af et demokratisk styre, og disse konflikter kunne føre til borgerkrig. Det skete, at ledende politikere blev sendt i landsforvisning som led i magtkampe i en polis, og man så tit, at sådanne landflygtige politikere allierede sig med deres bys fjender for at vinde – eller genvinde – magten.

Athens demokrati

I den aristokratiske periode styredes Athen af en gruppe embedsmænd, *archonterne*. De var udvalgt blandt byens adelsslægter. De sad et år og blev derefter optaget i det råd, der hed *areopagos*. Det var nok byens mest magtfulde institution. Måske har areopagos også udpeget archonterne, men de kan også være blevet valgt af folkeforsamlingen.

Begyndelsen på demokratiet i Grækenland er knyttet til navnet på den store reformator Solon (fra ca. ± 640 til ± 560). Under hans ledelse opdeltes borgerne i ± 594 i fire formueklasser alt efter deres ejendom. De forskellige formueklasser fik forskellige politiske rettigheder. Den rigeste klasse havde alle politiske rettigheder, den fattigste færrest, men op gennem tiden fik de lavere formueklasser stadig flere af de rettigheder, der oprindeligt var forbeholdt de rigeste.

Opdelingen i formueklasser hang sammen med borgernes militære tjeneste, for borgerne skulle selv sørge for deres våben og udrustning. De to rigeste klasser tjente som rytteri. Den tredje formueklasse var fodfolket – som grækerne kaldte hoplitter. Den fjerde klasse var de fattige, som ikke havde råd til nogen militær udrustning. De blev brugt som arbejdssoldater eller som rorkarle i flådens skibe.

Det athenske demokrati var et direkte demokrati. Alle borgere havde ret til at deltage i *folkeforsamlingen*, der mødtes 40 gange om året på en høj i byens centrum. Her lyttede de til de forslag, der blev forelagt dem, og hørte talere argumentere for forskellige synspunkter. I princippet kunne alle tage ordet på folkeforsamlingen, men i virkeligheden var det en lille kreds af garvede politikere, der dominerede. Forsamlingen afgjorde så sagerne ved håndsoprækning.

Den daglige ledelse af byen havde det såkaldte *folkeråd*. Athen var opdelt i 10 geografiske enheder – fyler – som hver var repræsenteret med 50 mand i dette råd. Hvert år opstillede de enkelte fyler kandidater til rådet, og så blev der trukket lod blandt kandidaterne. Oprindeligt var de fattige udelukket fra opstilling, men i ± 487 fik også de adgang til at blive medlemmer. Senere i ± 400 -tallet blev der indført aflønning af medlemmerne i folkerådet, så de fattige fik råd til at være med.

Hoplitter i kamp.
Udsnit fra et vase-
maleri, ca. ± 550 .

*Hoplitter i kamp.
Udsnit fra et vase-
maleri, ca. ÷ 550.*

Folkerådet mødtes jo hver dag, så man havde ikke mulighed for at arbejde i det år, man var medlem.

Ledelsen af møderne i folkerådet og i folkeforsamlingen gik på skift mellem fylernes repræsentanter – en tiendedel af året for hver af de ti fylers repræsentationer.

En meget vigtig institution var *folke-domstolen*, Athens højesteret. Den havde 6000 medlemmer, 600 fra hver fyle. De udpegedes for et år ad gangen ved lodtrækning. Folke-domstolen kunne dømme folk til landsforvisning, hvis den mente, det var til statens bedste. Det var noget, der kunne bruges i en politisk magtkamp. En politisk gruppering eller leder forsøgte ofte af få en modstander og rival landsforvist.

Archonterne, Athens oprindelige regering, blev efter Solons reformer valgt af folkeforsamlingen, men fra +487 blev også de udpeget ved lodtrækning. Der var dog nogle embedsmænd, man ikke turde udpege ved lodtrækning, nemlig hærførerne – *strategerne*. De valgtes – en fra hver fyle – på folkeforsamlingen.

Hvordan kan en stat fungere under et system, hvor ledelsen skifter år for år, ja måned for måned, og hvor lodtrækning bestemmer, hvem der skal indtage ledende poster?

Det kan der gives forskellige svar på. For det første må man huske, at en bystat – selv Athen – var af beskeden størrelse, og at de spørgsmål, der skulle tages stilling til, var relativt få og enkle. De fleste borgere har nok haft et rimeligt tæt kendskab til dem, og det har været begrænset, hvor stor skade de kunne gøre, selv om de i en måned skulle være med til at styre folkeforsamlingen sammen med 49 andre.

For det andet har de formelle regler ikke afspejlet den reelle magtfordeling. Man ved, at stærke, toneangivende politikere år efter år har været de reelle ledere i Athen, uanset hvem der nu var archonter eller sad i folkerådet. De virkeligt stærke folkeførere har kunnet styre folkeforsamlingen og har kunnet få valgt de strateger, de ville. Athens største politiker i ÷400-tallet, Perikles (fra ÷495 til ÷429), blev f. eks. valgt til strateg 30 gange mellem ÷461 og ÷429.

Buste af Perikles.
Romersk kopi efter
græsk original.

4. Perikles' tale om demokrati ÷431/÷430

Den athenske historiker Thukydides (fra ca. ÷460 til ÷400) gengiver en tale, holdt af Athens ledende statsmand, Perikles, i vinteren fra ÷431 til ÷430. Talen holdtes i forbindelse med begravelsen af de første faldne i Athens krig med Sparta.

"Den statsform, vi har, er ikke en efterligning af vore naboers love; nej, vor statsform er snarere selv et eksempel for andre end andres for os. Dens navn er demokrati, fordi styret ikke er samlet hos nogle få, men hos flertallet; men mens lovene giver alle lige ret i private sager, er det vurderingen af hver enkelt borger og hans anseelse på et eller andet felt – en kvalitetsvurdering mere end en vurdering efter klasse, – der bestemmer, om han foretrækkes i offentlige hverv; og kan én gøre staten gavn, finder han sig ikke i at blive holdt nede i ubemærkethed, selv om han er fattig. ...

Det er os selv, der dels afgør, dels gennemtænker problemerne på rette måde ud fra den overbevisning, at ord ikke er skadelige for handling, men at det skadelige snarere består i ikke at lade sig belære i ord, før man tager de nødvendige skridt i handling."

5. Kritik af demokratiet fra omkring 430

*Forfatteren er ukendt. Han benævnes almindeligvis "Den gamle oligark".
(:tilhænger af fåmandsvælde)*

"Jeg billiger aldeles ikke, at de har valgt denne form for forfatning, fordi de ved at træffe dette valg har givet de tarvelige mennesker fordelene på de godes bekostning. ... I ethvert land står nemlig eliten i modsætning til demokratiet; thi hos de bedste findes der mindst tøjlesløshed og uretfærdighed, men skarpest blik for det moralske; hos folket derimod finder man den højeste grad af uvidenhed, uorden og tarvelighed; thi fattigdommen fører mere og mere i retning af slet moral, også den manglende opdragelse og for adskillige personer uvidenheden, som skyldes manglen på penge."

Kritikken af demokratiet gik bl.a. ud på, at den overlod magten til den rå, uvidende masse, der ofte handlede uansvarligt. Desuden var folkeforsamlingen letbevægelig. Kritikerne kunne pege på eksempler på, at folkeforsamlingen kunne træffe én beslutning den ene dag og en anden den næste, alt efter hvordan det lykkedes talerne at påvirke forsamlingen.

Spartanernes forfatning

Sparta blev længe opfattet som den ledende græske bystat. Alligevel ved man ikke nær så meget om Spartas forfatning som om Athens. Kilderne er få, for mens kulturen blomstrede i Athen, blev der lagt meget lidt vægt på det kulturelle og boglige i Sparta. Man ved dog, at Sparta havde bevaret kongeværdigheden, faktisk havde man to konger fra to forskellige slægter. Deres funktion synes bl.a. at have været af religiøs karakter. Sammen med 28 andre mænd – der alle skulle være over 60 år – udgjorde de et råd, der havde den afgørende magt i staten. Sparta havde også en folkeforsamling, hvor de voksne mandlige borgere kunne deltage. Denne forsamling skulle tage stilling til de lovforslag, 30-mandsrådet fremlagde.

En afgørende forskel på Athens og Spartas styre har formentlig været, at 30-mandsforsamlingens medlemmer var permanente. De blev ikke udskiftet hvert år – eller hver måned – og de blev ikke fundet ved lodtrækning, men man ved ikke noget nærmere om, hvordan de blev udpeget.

Mens magtens tyngdepunkt i Athen lå hos folkeforsamlingen og de ledere, der kunne styre den, lå magten i Sparta hos rådet.

De sagnomspundne perserkrige fra ÷490 til ÷449

Omkring ÷500, på tærsklen til den græske kulturs store blomstringsperiode, blev de græske bystater stillet over for en stor trussel fra øst fra det mægtige perserrige.

Indtil år ÷600 havde der i Mellemøsten været flere stormagter, der havde baggrund i de gamle højkulturer i Ægypten og Mesopotamien, men i midten af ÷500-tallet lykkedes det et folk kaldet perserne at underlægge sig hele Mellemøsten. Persernes hjemland var Iran, og deres sprog var indoeuropæisk som grækernes, mens de mellemøstlige folk, der nu blev underlagt perserne, overvejende var semitiske.

Fra ÷550 til ÷522 erobrede perserne et område, der i øst nåede til Indien og i vest til Middelhavet. Også Ægypten blev undertvunget af perserkongen. Dette kæmperige blev underlagt en fast og konsekvent

administration. Det blev opdelt i 20 provinser med hver sin guvernør, men med kongen som den absolutte eneherster. Riget blev holdt sammen af et system af veje. Fra vest mod øst forbandt den vigtigste, kongevejen, Sardes i Lilleasien med hovedstaden Susa tæt ved Den Persiske Bugt – en strækning på over 1500 km.

De græske – ioniske – byer på Lilleasiens kyst blev underlagt perserriget omkring ± 545 . De overrakte perserkongen "jord og vand" som tegn på underkastelse. I ± 500 forsøgte disse kystbyer et oprør mod perserkongen. Det slog fejl, og en del af den græske befolkning blev deporteret til andre dele af perserriget. Andre flygtede til græske bystater som Athen og Korinth, men en del grækere sluttede sig til perserkongen og accepterede hans herredømme.

Marathon, Thermopylæ og Salamis

Perserkongen Dareios besluttede nu at underlægge sig alle de græske bystater. Dermed indledtes krigen mellem grækerne og perserne, der kom til at vare fra ± 490 til ± 449 .

Set fra græsk synspunkt var der tale om en kamp mellem frie byer på den ene side og et despotisk styre på den anden. Mens grækerne var frie borgere, var de folk, perserkongen herskede over, hans undersåtter eller ligefrem hans slaver, som det hed i den officielle persiske sprogbrug. Det var også en kamp mellem Europa og Asien, og i den senere europæiske tradition blev disse krige en slags model for senere store sammenstød og konflikter mellem på den ene side det, man opfattede som asiatisk despoti, og på den anden side det civiliserede Europa.

6. Herodot om et møde mellem spartanerne og perserne

Den græske historiker Herodot (fra ca. ± 484 til ± 425) om mødet mellem en persisk general, Hydarnes, og to spartanere, der var sendebud til perserkongen i ± 480 .

Hydarnes taler til spartanerne:

"Ladekaimonere, hvorfor vil I ikke være ven med perserkongen? ... Hvis I spartanere gav jer i kongens hånd – og I gælder jo også i hans øjne for at være tapre mænd – ville hver af jer let kunne få herredømmet over hele Hellas som en gave af kongen." Dertil svarede de: "Det råd, du giver os, Hydarnes, er slet underbygget. For på den ene side råder du os ganske vist til noget, du kender til, men på den anden side til noget, du ikke har erfaring for. Det at være slave forstår du til gavns, men friheden har du aldrig prøvet og ved ikke, om den er sød eller ej. For hvis du havde prøvet den, ville du råde os til at kæmpe for den ikke blot med lanser, men med økser"

I denne krig stod de ledende bystater sammen. Mens Athen havde ledelsen af krigen til søs, var Sparta den ledende landmilitære magt. Men det allerførste slag måtte athenerne alligevel kæmpe alene. Det fandt sted i +490, da en persisk hær gik i land på Attika, hvor den blev besejret af athenerne. Fra dette slag ved Marathon stammer myten om atheneren, der løb den 42 km. lange strækning fra Marathon til Athen for at overbringe nyheden om sejren, hvorefter han sank død om.

Ti år efter iværksatte perserne en ny invasion under ledelse af selveste kongen, Dareios' søn Xerxes. Denne gang var den persiske hær langt større, og skal vi tro den græske historiker Herodot, omfattede den tropper fra hele perserkongens vidtstrakte rige – herunder indere såvel som ægyptere.

Athenerne havde foretaget en omfattende flådeoprustning i mellemtiden, og det var en af forudsætningerne for, at grækerne slap heldigt ud af konfrontationen. Persernes store hær bevægede sig over Dardanellerstrædet ned i Grækenland, men ved Thermopylæ blev den mødt af en beskeden græsk styrke, overvejende bestående af spartanere under ledelse af Leonidas. Her skulle hæren passere ad en smal vej mellem havet og bjergene, og her lykkedes det grækerne at holde stand imod overmagten i flere dage, indtil perserne fandt en sti over bjergene og derved kunne falde grækerne i ryggen.

Den persiske hær besatte nu Athen. Indbyggerne var i forvejen blevet evakueret til Peloponnes og øen Salamis. Persernes videre fremrykning mod Sparta skulle nu foregå ad den smalle landtange, der forbinder Peloponnes med det græske fastland. Her havde spartanerne bygget en mur. Persernes store talmæssige overlegenhed kunne derfor ikke komme til sin ret, med mindre den persiske flåde kunne landsætte styrker på Peloponnes. Den persiske flåde havde i forvejen lidt svære tab som følge af en stærk storm, og i et søslag med athenernes flåde i Salamisbugten blev den besejret. Den store persiske hær var nu

*Dareios' soldater.
Udsnit fra et relief
fra ÷ 400-tallet, i
Perserrigets hoved-
stad, Persepolis.*

fanget i Grækenland uden forbindelse hjem ad søvejen. Xerxes selv rejste hjem, og året efter, i ÷479, besejrede grækerne den hær, han havde efterladt i Grækenland.

Perserne gentog ikke erobningsforsøget. Der var mange andre problemer i det vidtstrakte rige, der krævede kongens opmærksomhed. Efter persernes nederlag førte Athen krigen videre som leder af et græsk søforbund, der omfattede over 200 bystater. Athen havde held med sin søkrig mod perserne, og i ÷449 blev der sluttet fred, da perserne opgav herredømmet over de græske byer i Lilleasien.

Fra perserkrige til "borgerkrige" fra ÷449 til ÷338

Athen ville imidlertid ikke opgive søforbundet, som fik karakter af et athenskt overherredømme over de allierede bystater. Samtidig var Sparta og dets allierede i stigende grad foruroligede over Athens magtstilling, og i ÷431 kom det til krig mellem de to store bystater og deres allierede – Den Peloponnesiske Krig. Denne krig trak ud i årtier, og nu indgik spartanerne forbund med de gamle dødsfjender, perserne. Først i ÷404 afsluttedes krigen med Spartas sejr. Dermed var Athens storhedstid forbi, men også Sparta var stærkt svækket af den langvarige krig, og perserne havde genvundet kontrollen over Lilleasiens bystater.

7. Thukydid (fra ÷460 til ÷404), græsk historiker, gengiver alliancen mellem perserne og Sparta, ÷413

"Aftalen mellem lakedaimonerne (:spartanerne) og deres allierede og kong Dareios og kongens sønner... om traktat og venskab lyder som følger: Hverken lakedaimonerne eller lakedaimonernes allierede vil føre krig mod eller på anden måde skade noget land eller nogen byer, som tilhører kong Dareios eller tilhørte hans far eller hans forfædre. ...

Heller ikke skal kong Dareios eller nogen af kongens undersåtter føre krig mod eller på anden måde skade lakedaimonerne eller deres allierede. Begge (parter) skal i fællesskab føre krig mod athenienserne og deres allierede, og hvis de slutter fred, skal de begge gøre det sammen."

Den peloponnesiske krig betød afslutningen på de græske bystaters storhedstid. Nord for det egentlige Grækenland havde kongeriget Makedonien vokset sig stærkt. I ÷338 underlagde makedonernes kong Filip sig de græske bystater. Det betød afslutningen på bystaternes storhedstid, men ikke for den græske kulturs indflydelse.

Brødre og fjender

Hvordan kan det være, at grækerne bekrigede hinanden med en sådan voldsomhed, at det endte med bystaternes tab af selvstændighed? Det var jo indlysende, at grækerne havde vældig meget tilfælles og adskilte sig grundlæggende fra de andre, omgivende folkeslag, som de kaldte "barbarer". En græker kunne rejse fra én bystat til en anden og – med lokale variationer – se samme slags templer, teatre, sportspladser og folkeforsamlingspladser.

Forklaringen er vel, at datidens mennesker – og deres politikere især – ikke har haft samme horisont og perspektiv som eftertiden. De har oplevet dybe interessekonflikter mellem deres egen bystat og andre græske bystater og har arbejdet og kæmpet for deres bys ære, trivsel – eller ligefrem overlevelse. Derfor var de villige til at indgå alliancer med den gamle dødsfjende, perserne. Dette nære perspektiv har helt overskygget det store, historiske perspektiv. Datidens politikere har været uhjælpeligt fastlåst i de konkrete, aktuelle konflikter, de var del i.

Den senere europæiske historie kan godt vise paralleller til denne problemstilling. Også det kristne Europa opfattede sig i middelalderen og i 1500- og 1600-tallet som en enhed – "kristenheden" – der adskilte sig fundamentalt fra muslimske arabere og tyrkere. Der var et fælles lærd sprog, latin, fælles religion og et uoverskueligt net af ægteskabelige forbindelser mellem fyrstehusene. Ved flere lejligheder – sidste gang i 1500- og 1600-tallet – var Europa alvorligt truet af tyrkerne. Alligevel udkæmpede de europæiske kristne fyrstestater indbyrdes den ene udmattende og blodige krig efter den anden – og også de europæiske fyrster indgik taktiske alliancer med tyrkerne vendt mod deres fjender.

Alexander den Store og hellenismen fra ÷336 til ÷168

Makedonerne var ikke grækere, men de var stærkt præget af græsk kultur og sprog. Kong Filip havde f.eks. givet sin søn Alexander en af de største græske filosoffer, Aristoteles, til lærer. Man kan sige, at makedonerne var blevet "helleniserede".

Alexander overtog tronen efter sin far i ÷336, 20 år gammel. Da nogle bystater gjorde oprør, undertrykte han dem med hård hånd. Derefter gik han til angreb på perserriget. Han erobrede Lilleasien og derefter Ægypten. Her blev han anerkendt som farao, og han indsatte et styre, der bestod af dels ægyptere, dels grækere. I Ægypten grundlagde han byen Alexandria med de græske byer som forbillede.

I ÷331 rykkede Aleksanders hær ind i perserrigets kerneland, og i et stort slag ikke langt fra Tigrisfloden blev perserne slået afgørende. Aleksander overtog titlen "konge af Persien", og han fortsatte

Da Alexander den Store døde i ÷323 som 33-årig, havde han skabt et hellenistisk verdensrig. Mosaik fra Pompeji, ca. ÷100.

*Da Alexander den Store døde i ÷323 som 33-årig, havde han skabt et helle-
nistisk verdensrige.
Mosaik fra Pom-
peji, ca. ÷100.*

sit krigstog gennem selve Persien lige til Indien, hvor han satte over Indusfloden. Overalt etablerede han styreformer, der byggede på de lokale folkeslag, men med grækere tilknyttet.

Aleksander døde allerede i ÷323, 33 år gammel. Hans rige gik i opløsning, og i stedet opstod en række stormagter, hvoraf flere fik Aleksanders gamle generaler som herskere: Ægypten, Syrien, Makedonien.

Aleksander synes at være en skikkelse, der søgte at forene det asiatiske med det græske. Han var kulturelt græker, og grækerne anså som bekendt ikke nogen herskere for guddommelige. Men som regent i Ægypten og Persien optrådte han som en guddommelig hersker, hvis marmorbillede blev opstillet i templerne.

Betydningen af Aleksander den Stores erobringstog lå først og fremmest i udbredelsen af græsk sprog og græske kulturelementer til store dele af Mellemøsten: Lilleasien, Syrien, Ægypten. Befolkningerne her blev selvfølgelig ikke grækere, men lærde mennesker og mange

handelsfolk lærte græsk. Arkitekturen og byernes udformning i det hele taget blev påvirket af græske forbilleder, især når det drejede sig om tempelbyggeri. Overklassefamilier sendte deres børn i græske skoler. Græsk blev et internationalt sprog, der kunne anvendes i hele Middelhavsområdet og i Mellemøsten, og så langt mod øst som til Indien kunne man finde græsktalende mennesker.

Denne periode, hvor græsk kultur prægede ikke-græske samfund, betegner man som hellenisme. Økonomisk var dens virkning, at handelen lettedes og forøgedes. Græske købmænd kunne virke fra Gibraltar i vest til Indusfloden i øst, fra Sortehavet i nord til Ægypten i syd.

Religion, livssyn og rationalitet

Som alle andre folkeslag i oldtiden var grækerne polyteister, dvs. de havde mange guder. Den vigtigste var Zeus, der var den øverste gud. Andre vigtige guder var Apollon, Zeus' søn, der var gud for solen og for kunsten, Afrodite, gudinde for kærligheden, krigsguden Ares og havets gud Poseidon.

De enkelte stammer og byer havde bestemte guder eller gudinder som deres særlige beskyttere. Athen var således under beskyttelse

Pallas Athene var visdommens gudinde og Athens beskytter. Ifølge mytologien skulle hun være sprunget lyslevende ud af Zeus' pande. Tegning efter et vase-maleri fra ÷ 500-tallet.

af Pallas Athene, Zeus' datter, der desuden var videnskabens og visdommens gudinde.

De græske guder var ikke almægtige og alvidende som de monoteistiske religioners guder – det følger jo simpelthen af, at de var flere. Guderne ligner mennesker med svagheder og lidenskaber, men til forskel fra menneskene er de evige og udødelige. De kan påvirke og gribe ind i verdens og livets gang, men de er også underlagt begrænsninger – og de kan være i indbyrdes konflikt. Gudernes menneskelige karakter viser sig bl. a. i, at de kan forelske sig i menneskelige væsner og avle børn med dem. Nogle af de græske heroer var resultater af mandlige guders elskov med jordiske kvinder.

For grækerne var guderne magter, man forholdt sig til og søgte hjælp hos i dette liv. Der var ikke nogen forestillinger om frelse eller fortabelse. De døde vandrede omkring i et skyggerige, uanset hvordan de havde levet her på jorden. Forsyndede man sig mod guderne, straffede de en i dette liv.

8. Sofokles (fra ca. ÷ 496 til ÷ 406) af tragedien "Ødipus"

"Hvis en mand er overmodig
i sin gerning eller ord, frækt trodser retfærdigheden,
ringeagter guders hus,
ondt ham da skal skæbnen ramme.
Hovmods brøde straffes hårdt,
hvis ikke han fra gudløshed
sig vender bort, fra helligbrødens ondskab."

...

"Aldrig mere vil jeg vandre
fromt til Delfis omfalos*
end ikke til Abaias** tempel
eller til Olympia***,
hvis ikke sig klart bekræfter,
at sandt er oraklets ord."

*Omfalos: sten i Delfi, markerende jordens navle

** By med berømt Apollon-orakel

*** Zeus-helligdom på Peloponnes, hvor de olympiske lege afholdtes.

Det gjaldt om at vinde gudernes gunst og undgå deres vrede. Midlet til at formilde guderne var selvfølgelig gudsdyrkelsen, ofringer og lydighed. Gudernes vilje søgte man at få klarhed over via oraklerne og via varsler, der kunne tolkes af præster og vismænd. Før store beslutninger rådspurgte grækerne især oraklet i Delfi, hvor en præstinde besvarede de spørgsmål, hun blev stillet. Men orakelsvarene var altid uklare og i

Archimedes formulerede bl.a. formelen til bestemmelse af cirkelens areal. Udsnit fra et middelalder-portræt.

Helt frem til 1500 var Aristoteles en videnskabelig autoritet. Illustration i *Historia Naturalis* udgivet så sent som 1457.

billedsprog, og meget afhang derfor af, hvordan man fortolkede svaret. Der er også eksempler på, at spørgere, der var utrygge og utilfredse med deres svar, spurgte igen i håb om et bedre resultat.

Filosofi og videnskab

Samtidig med, at grækerne levede i et univers befolket af guder, udviklede de også fornuftsbaseret, rationel tænkning til et niveau, der i århundreder stod som et ideal i europæisk civilisation. Den græske filosofi (:kærlighed til visdom) stillede spørgsmål om verdens karakter og tilblivelse og søgte at besvare dem med logik og begrebsanalyse. De udviklede matematikken – aritmetik og geometri – og søgte at anvende matematikken til at trænge ind i verdens og naturens lov-mæssigheder. De grundlagde fysikken – den mest berømte græske fysiker og matematiker var Archimedes (fra +287 til +212) der formulerede Archimedes' lov, og som udviklede formlerne til bestemmelse af cirkelens og kuglens areal og af kuglens rumfang.

Igennem mange århundreder var Aristoteles (fra +384 til +322) en autoritet på mange områder – astronomi, biologi, politik. Igennem hele middelalderen læste man Aristoteles for at finde svar på tvivls-spørgsmål, og opfattelser, der stred mod hans værker, afvistes. Først omkring 1500 begyndte europæisk videnskab og tænkning for alvor at frigøre sig fra Aristoteles.

Hvordan kan en kultur på én og samme tid foretage matematiske beregninger af himmellegemernes bevægelser, udforske naturlove og samtidig dyrke guder, der antages at styre verden efter deres luner og tilbøjeligheder? Hvordan skulle man kunne påvirke naturlovene ved at ofre til forskellige guder? Er guderne hævet over naturlovene? Og giver det i så fald mening at tale om naturlove? Det ligner et paradoks.

Men er det så ikke et paradoks, den græske verden har tilfælles med moderne civilisation, hvor religion og videnskab også eksisterer side om side, og hvor fremragende naturvidenskabsmænd kan være dybt religiøse?

Det antikke Grækenland og eftertiden

Den vestlige, europæiske civilisation har altid spejlet sig i det antikke Grækenlands kultur. Romerne, der skabte et stort imperium i Middelhavsområdet, overtog mange af de græske kulturelementer. I renæssancen fra 1400-tallet mente de lærde ligefrem, at de "genfødte" den græske kultur. (se s. 123) Det har været almindeligt at betragte mange sider af græsk historie og kultur som en slags modeller for universelle problemstillinger i menneskelivet og i samfundslivet – og derfor eksisterer der også i dag i den danske gymnasieskole et fag, der har det gamle Grækenland som emne.

Venus var romernes gudinde for kærlighed svarende til den græske gudinde Afrodite. Fra venstre:

Klassisk Venus-statue af den græske billedhugger Menophantos, ca. +100.

Renæssancens Venus: Udsnit fra Botticellis maleri af Venus Fødsel, ca. 1485.

Klassicistisk Venus: Skulptur af den danske billedhugger Bertel Thorvaldsen, ca. 1805.

Venus var romernes gudinde for kærlighed svarende til den græske gudinde Afrodite. Fra venstre:

Klassisk Venus-statue af den græske billedhugger Menophantos, ca. 100.

Renæssancens Venus: Udsnit fra Botticellis maleri af Venus Fødsel, ca. 1485.

Klassicistisk Venus: Skulptur af den danske billedhugger Bertel Thorvaldsen, ca. 1805.

9. Julius Beloch om det gamle Grækenland, 1893

Julius Beloch (1854-1929) var en fremtrædende tysk oldtidshistoriker. Hans Grækenlandshistorie i tre bind betragtes som et standardværk.

"Den græske historie er og bliver nu engang det vigtigste blad i menneskeheds historie. Alle de kampe, vi i dag udkæmper for sandhed, for frihed, de er allerede blevet udkæmpet af grækerne. ... Og grækerne har ikke kæmpet forgæves. Hele vores moderne civilisation bygger på den hellenske; det er grækerne, vi må takke for de værdier, der for alvor gør livet meningsfuldt: Vores videnskab, vores kunst, idealerne om åndelig og politisk frihed."

Når man i senere tider idealiserede de gamle grækere, var man ofte tilbøjelig til at lægge sine egne idealer over i den græske kultur. Et slående eksempel herpå er dyrkelsen af den klassiske græske arkitektur og billedkunst, som ligger bag stilarter som renæssancens og klassicismens (1700-tallet). Her har man dyrket det, man har opfattet som renheden og klarheden i stilen. Den tyske kunsthistoriker Johan Joachim Winckelmann (1717-1768) talte i et meget berømt citat om dens "ædle enkelhed og stille storhed". I dag ved vi, at de klassiske skulpturer og bygningsværker var bemalede i heftige, spraglede farver og slet ikke passede til de idealer, som kunsthistorikerne hævdede, var karakteristiske for antikken.

Alligevel kan man stadig på flere områder søge inspiration i Grækenland ved diskussionen af nutidige problemstillinger. Nogle forskere peger f.eks. på, at den græske historie, og det vil her især sige Athens historie, kan sige noget væsentligt om den demokratiske styreform, dens principper og dens problemer, ikke mindst når det drejer sig om diskussionen af demokratiets to former, det direkte demokrati og det repræsentative. Det direkte demokrati var Athens styreform. Her kunne alle borgere deltage personligt i den politiske beslutningsproces, og det må vel opfattes som mere demokratisk end vores moderne repræsentative demokrati, hvor borgerne vælger nogen (et parlament og nogle steder også en præsident) til at træffe beslutningerne? Men er et direkte demokrati muligt i dag? Og hvilke problemer gav det atenerne?

10. Mogens Hermann Hansen: Demokratiet i Athen, 1993

"Når man læser Thukydids gengivelse af Perikles' gravtale (se s. 22) forbløffes man over ligheden mellem det athenske demokrati i det 5. århundrede og det liberalistiske demokrati i vort århundrede. Ikke desto mindre er det i dag blevet god latin blandt grækenlandshistorikere at fremhæve de fundamentale forskelle mellem det athenske "demokrataia" og det moderne demokrati. ... Der anføres altid to gode grunde til, at man bør skelne mellem "demokrataia" og demokrati. For det første er demokrati en statsform, hvor magten tilkommer hele folket, det vil sige alle undtagen umyndiggjorte og unge under 18 år. "Demokrataia" var derimod en statsform, hvor magten tilkom de voksne mandlige borgere med udelukkelse af kvinder, slaver og metoiker. ... Altså var "demokrataia" et fåmandsvælde: efter vor opfattelse et oligarki (: fåmandsvælde) og ikke et demokrati. ... For det andet: I Athen blev magten udøvet direkte af folket på folkeforsamlingen og ved folkedomstolene, hvorimod magten i et moderne demokrati udøves af folkets repræsentanter i Parlamentet. Folkeforsamlinger hører fortiden til. Direkte demokrati er blevet umuliggjort af de moderne samfunds størrelse og folkemængde. ...

I vor tid, dvs. 1993, klinger det lidt hult, når man fremfører de to hovedgrunde til at ville skelne så skarpt mellem "demokrataia" og demokrati. Først kravet om, at magten skal tilkomme hele folket: Siden Anden Verdenskrig har de vesteuropæiske demokratier oplevet en voldsom indvandring af gæstearbejdere, som ingen politiske rettigheder har i det land, hvor de bor. Nøjagtig som de athenske metoiker. ... Moderne demokratier har et metoik-problem, nøjagtig som den græske bystat. For det andet er der oppositionen (: modsætningen) mellem direkte og repræsentativt demokrati. ... Alle er enige om, at den mest demokratiske statsform må være den bedste statsform. På den anden side kan det ikke nægtes, at direkte demokrati er mere demokratisk end repræsentativt demokrati. ... Moderne teknologi har gjort det muligt at genindføre i hvert fald en form for direkte demokrati. ... Det er således muligt at have et politisk system, hvor borgerne via kabel-tv og trykknaptелефoner stemmer direkte om et politisk spørgsmål."

Arbejdsopgaver

1. Hvilke er væsentlige forskelle mellem Grækenland og Danmark?
2. Hvilke græske begreber og ord – citat – omhandler demokratiet?
3. Hvordan var demokratiet i Athen?
4. Hvad var Spartas statsform?
5. Beskriv de forskellige statsformer i Grækenland.
6. Hvorfor var Midtøsten en koloni?
7. Hvorfor var Grækenland en koloni?

Kilder til det athenske demokrati

Antikke kilder til demokratiet

Tekst 1

»Vor statsform er et eksempel for andre«

Uddrag af »Perikles gravtale« i Thukydidd: »Den peloponnesiske Krig«, bog II, kap. 4, s. 44ff. Her efter Penguin Classics ved Rex Warner, 1954. Talen blev holdt i vinteren 431-430 f. Kr. for de første athenske ofre i den peloponnesiske krig mod Sparta, som skulle komme til at vare helt frem til 404 f. Kr.

Thukydidd (ca. 460-396 f. Kr.) deltog selv som strateg (general) i denne krig. Han tilstræber en objektiv historisk skrivning med vægt på årsagssammenhænge. Selv gik han politisk ind for et moderat oligarkisk styre, hvor nogle få, fornuftige mænd havde magten.

Om Perikles se s. 10.

Den statsform, vi har, er ikke en efterligning af vore naboers love, nej, vor statsform er snarere selv et eksempel for andre end andres for os. Dens navn er demokrati, fordi styret ikke er samlet hos nogle få men hos flertallet; Ifølge lovene er alle ligestillede med hensyn til private interesser; men til forvaltningen af statens anliggender foretrækkes den enkelte, ikke efter klassehensyn, men efter dygtighed, når han på et eller andet punkt nyder særlig

anseelse; og hvis en mand er fattig, men formår at gøre staten gavn, hindres han ikke deri af sin ringe stand.

Frihed hersker i vort offentlige liv, og skal der tales om at se skævt til hinandens daglige livsførelse, så vredes vi ikke på vor nabo, hvis han følger sine lyster, og vi generer ikke hinanden med reaktioner, der, selvom de ikke er af retslig art, dog virker sårende for øjet. Vor daglige omgang sker uden forargelse; men i vort offentlige liv er vi ikke lovbyggere, særlig fordi vi føler respekt, som vi viser ved at adlyde vor til enhver tid fungerende øvrighed og vore love, navnlig dem, der er givet til beskyttelse for mennesker, der lider uret og de uskrevede love, der i den almindelige bevidsthed bringer skam over dem, der bryder dem.

Desuden har vi også skaffet vore sind de rigeste muligheder for hvile efter al vor møje: Vi har jo da, som det er skik her, festkonkurrencer og festofre året igennem, og i privatlivet har vi smukke ting, der giver os en daglig glæde, som udsletter vore bekymringer. På grund af byens størrelse kommer alle mulige varer til os fra alle lande, og vi er sådan stillet, at vi nyder godt af andre folks frembringelser, som om de lige meget var vore egne, som de goder, der produceres her.

Også i vor militære praksis adskiller vi os fra vore modstandere. For det første står vor by åben for alle, og vi forviser aldrig fremmede for at forhindre nogen i at høre eller se noget, som nogle af vore fjender kan have nytte af at se, når de kan få adgang dertil; vi stoler nemlig ikke så meget på intriger og list som på den handlekraft, der udgår fra os selv. For det andet er der opdragelsen. De (*spartanerne*) opnår deres mandsmod ved møjsommelig øvelse fra den tidligste ungdom; vi lever ubundet, men møder dog de farer, der svarer til vor

styrke lige så godt... Ved at ville møde farerne med let sind hellere end med møjsommelig træning, modige ikke så meget på grund af lovens tvang som af vor egen natur, får vi da den fordel, at vi ikke tager forskud på prøvelser, der hører fremtiden til, at vi, når vi møder dem, ikke viser mindre mod end de, der lever i bestandigt slid, og at Athen er beundring værd på dette punkt.

Det er den også på andre: Vi er skønhedselskere, men økonomiske; vi er visdomselskere, men ikke forvante: Rigdom

er for os et grundlag for handling mere end et smykke for ord; fattigdom er ingen skam for den, der vedstår den, men større skam for den, der ikke forsøger at undgå den ved handling. De samme mennesker kan passe både hjemmet og byen, og hver i sit erhverv kan få fornøden indsigt i byens anliggender: Vi er jo de eneste, der anser den, der ikke tager del i det offentlige liv, ikke blot for uengageret, men for unyttig (på græsk: idiot), og det er os selv, der dels afgør, dels gennemtænker problemerne på rette måde, i den overbevisning, at ord ikke er skadelige for handling.

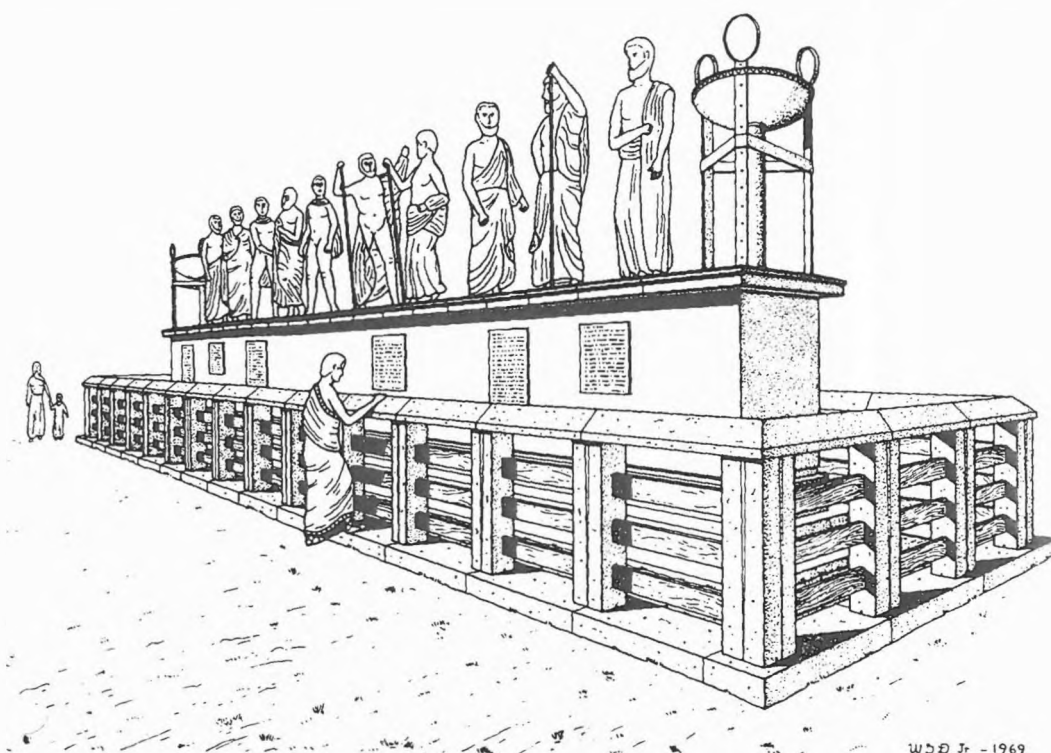

Fig. 6. Før avisens og TV'ets tid informerede den athenske stat sine borgere ved opslag på torvet, agora. Her er en borger ved at orientere sig på »informationscentralen«, monumentet for de eponyme heroer, 10 statuer repræsenterende de 10 fyler.

Tekst 2

Alle har forstand på politik

Uddrag af Platons dialog »Protagoras« (afsnit 321ff) ved Thure Hastrup, 1969, s. 33ff.

Protagoras var sofist, en filosofgruppe i 400-tallets Athen, som mente, at sandheden var relativ; sandt var det, man kunne diskutere sig frem til. Dette bragte dem i modsætning til Sokrates og Platon, som mente, at sandheden var objektiv; der var én sandhed, som kunne nås gennem fordybelse i tænkning. De, som havde erkendt sandheden, var også de rigtige til at styre samfundet, mente Platon. I nedenstående dialog lader Platon dog sin modpart, sofisten Protagoras, udtrykke, hvem, han mener, er kvalificeret til at deltage i statsstyrelsen.

Jeg har den samme opfattelse af athenæerne som alle andre hellenere, at de er nogle kloge folk. Nu ser jeg, når vi holder møde i folkeforsamlingen og det drejer sig om en offentlig byggesag, at man tilkalder bygmestre som rådgivere i byggespørgsmål, ligesom skibstømrere, når det drejer sig om skibsbyggeri, og på samme måde på alle andre områder, som man mener, der kan gives undervisning i. Men hvis en person, som athenæerne ikke mener er håndværker, ville forsøge at råde dem, han være så fremragende, rig og fornem han vil, så vil de ikke derfor høre på ham; han vil blive grint og pebet ud, så han enten selv må forsvinde, fordi han ikke kan komme til orde for larm, eller betjentene må trække ham ned fra talerstolen og bære ham ud efter prythanernes ordre. Sådan bæ-

rer de sig ad med alt, som de mener, falder ind under et eller andet fag.

Skal der derimod drøftes et spørgsmål vedrørende bystyret i almindelighed, så kan enhver stå op og give sit besyv med i disse sager, ganske uanset om han er tømrer, smed eller skomager, købmand eller skipper...

Derefter redegør Protagoras for, hvordan mennesket har fået sine praktiske, forskellige evner af guderne. Imidlertid manglede de evnen til at danne samfund, og da Zeus opdagede dette, greb han ind:

Da nu Zeus blev bange for, at vor slægt skulle gå aldeles til grunde, sendte han Hermes til menneskene medbringende etik og retfærd, for at de skulle skabe orden i byerne og knytte menneskene sammen i gensidigt venskab. Hermes spurgte da Zeus, på hvilken måde han skulle skænke etik og retfærd til menneskene...: »Skal jeg nu fordele etik og retfærd på samme måde (som med de øvrige evner), eller skal jeg give alle andel deri?« – »Del dem ud til alle,« sagde Zeus. »Det er nødvendigt, at alle og enhver har del deri, thi der vil aldrig kunne skabes samfund, hvis kun nogle få har andel i denne kundskab, sådan som tilfældet er med de faglige kundskaber. Og derfor skal du fastsætte den lov i mit navn, at den som ikke kan tilegne sig etik og retfærd, han må lide døden som den kræftskade på samfundet han er.«

Dette og ikke andet, Sokrates, er grunden til, at athenæerne ligesom alle andre finder det rimeligt, at kun nogle få deltager i rådslagningen, så snart talen er om bygningsteknik eller anden faglig dygtighed, og ikke, som du selv siger, vil tolerere, at nogen uden for denne snævre kreds kom-

mer med gode råd, – og det er efter min mening ganske i sin orden. Mødes de derimod for at drøfte et spørgsmål af fælles samfundsmæssig betydning, hvor det altid gælder at anlægge retsindighed og selverkendelse som norm, så har alle af samme gode grund lige ret til at deltage, eftersom alle og enhver må have en vis indsigt i disse ting, hvis der overhovedet skal være byer til. Det er forklaringen på dette forhold, Sokrates!...

Jeg vil altså hævde, at der er god mening i, at folk godtager hvemsomhelst som deltager i en debat om spørgsmål af denne art, fordi de mener, at alle har forstand derpå.

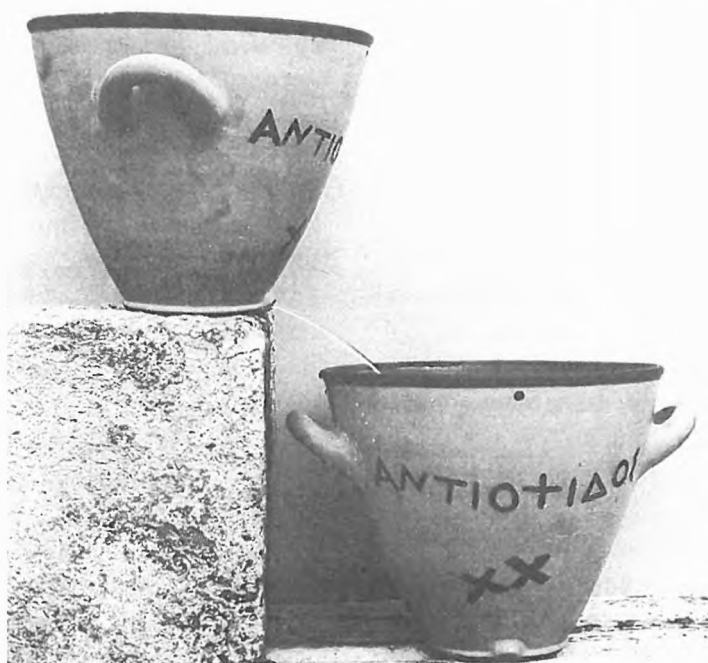

Fig. 7. Det græske samfund var på mange måder et »millimeterdemokrati«. Således blev talerens tid i retten nøje afmålt. Det skete ved hjælp af en klepsydra, et vandur, som ses her. Det består i al sin simpelhed af to krukke med vand. Den øverste krukke blev fyldt med vand, og når talen begyndte, trak en slave proppen ud af udløbet forneden. De to krydser på den nedre vandkrukke angiver vandindholdet. I det her tilfælde 6,4 liter svarende til 6 minutters taletid.

Tekst 3

Den gamle oligarkers holdning til demokratiet

Uddrag af Xenofon: »Athenæernes Statsforfatning« ved Hartvig Frisch, 1941. Xenofon (ca. 430-354 f. Kr.) var general, historiker og forfatter.

Først vil jeg nu altså sige, at det dér på stedet synes retfærdigt, at de tarvelige, de fattige og folket har fortrinet fremfor de fornemme og rige, af den simple grund, at det er folket, der er drivkraften i flåden, og som giver staten dens styrke. Ja, styrmændene, bådsmandene, underbådsmandene, udkigsmændene og skibstømmermændene, dem er det virkelig,

der giver det sværtlme og go synes det embedertrækning af borger

Så er gavn for men i om beder ha have adg lodtrækni ordnede i lands sor erkender ikke selv overlade Men alle på at få dem søge

Så er rer sig ov ge og de fremfor netop der Når det r og minus der blive styrke de rige og f proletare

I ethv sætning t (aristokra tøjlesløst pest blik imod fin denhed, dommen slet mora gelse og den, som

der giver staten dens styrke, langt mere end det sværtbevæbnede fodfolk og de fornemme og gode. Da dette nu altså er forholdet, synes det med fuld ret, at alle har adgang til embederne både ved den nu gældende lodtrækning og ved de andre valg, og at enhver af borgerne, der ønsker det, kan få ordet.

Så er der jo nok de embeder, som er til gavn for hele folket, når de er vellejede, men i omvendt fald betyder en fare; de embeder har folket aldeles ingen lyst til at have adgang til. De mener f.eks. ikke, at lodtrækning skal give adgang til de overordnede militære stillinger til vands og til lands som strateg og som hippark. Folket erkender nemlig, at det har mere gavn af ikke selv at bestride disse embeder, men overlade dem til de mest formående mænd. Men alle de embeder, hvor det kommer an på at få diæter og drage personlig fordel, dem søger folket at få adgang til.

Så er der den ting, som adskillige undrer sig over, at de overalt giver de tarvelige og de fattige og jævne folk fortrinet fremfor de fine; men det vil vise sig, at netop derved underbygger de demokratiet. Når det nemlig er de fattige, småkårsfolk og minusindividerne, som det går godt, og der bliver mange af den slags, så vil det styrke demokratiet. Hvis det derimod er de rige og fine, som det går godt, så styrker proletarerne deres egen modsætning.

I ethvert land står nemlig eliten i modsætning til demokratiet, thi hos de bedste (*aristokratiet på græsk*) findes der mindst tøjlesløshed og uretfærdighed, men skarpest blik for det moralske; hos folket derimod finder man den højeste grad af uvidenhed, uorden og tarvelighed; thi fattigdommen fører mere og mere i retning af slet moral, ligesom den manglende opdragelse og for adskillige personer uvidenheden, som skyldes manglen på penge...

Hvad nu yderligere angår indgåelse af forbund og de afgivne eder, så er det nødvendigt for stater med fåmandsstyre at overholde dem, og hvis de ikke står ved deres aftaler eller du forurettes af nogen, er navnene håndgribelige på de få, som har sluttet aftalen. Men når det er folket, der træffer aftaler, så er det muligt for dette at skyde skylden på den enkelte, der har stillet forslaget eller ladet afstemme, og for de andre at protestere: »Jeg var ikke til stede, og jeg synes heller ikke om det«, vedrørende vedtagelser, som man får at vide har fundet sted i en velbesøgt folkeforsamling. Og hvis det ikke skulle passe folket, at det træder i kraft, finder det på utallige påskud for at undlade at gøre, hvad det ikke ønsker. Og kommer der et dårligt resultat ud af det, folket har besluttet, griber folket straks til beskyldninger om, at det er nogle få stykker, som imod dets interesser har fordærvet sagen; men hvis resultatet er godt, tillægger det sig selv skylden.

Senere vurderinger af demokratiet

Tekst 4

Rousseau om demokratiet

Uddrag af Jean-Jacques Rousseau:
»Contrat Social« (samfundspagten),
1762, efter Romain Rolland og Chr.
Rimestad: Rousseaus uødkelige Tan-
ker, 1964, s. 68 og 75.

Rousseau (1712-1778) var en af oplysningstidens største forfattere. Efter at den »Gudgivne« enevælde havde domineret som styreform i 1600-tallets Europa begynder der med englænderne Hobbes og Locke at blive fremsat